

מבעל דף היומי בעיון

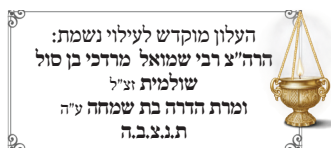
סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור, ב"י, שו"ע, מ"א, ט"ז ומשנ"ב על הדף



כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבו חפץ | כולל שיעורי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמצאת גדולי ישראל מכל העדות והתנועות | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

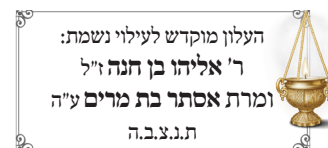
יום א' ג' תמוז - שבת ט' תמוז תשפ"ה



העלון מוקדש לעילוי נשמת:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית זצ"ל
ומרת הדרה בת שמוחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

מסכת עבודה זרה י"א-י"ז

בס"ד שבוע פרשת חוקת



העלון מוקדש לעילוי נשמת:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

דף י"א ע"א

אונקלוס בר קלונימוס איגיר. שדר קיסר גונדא דרומאי אבתריה, משיכניהו בקראי, איגור. הדר שדר גונדא דרומאי אחרינא אבתריה, אמר להו לא תימרו ליה ולא מידי. כי הוו שקלו ואזלו, אמר להו וכו'.

ועיקר הענין מה שמשך אותם בדבריו היה להראות שישיראל נקראים בנים למקום, והראה להם זאת מהתורה שבכתב שבה כולם מודים, וזה היפך מה שחושבים הגוים שישיראל נחשבים עבדים למקום, וממילא כשאננם עושים רצונו נענשים ונדחים, ואף שבתורה כתוב מפורש בני בכורי ישראל, ובזה מודים אף האומות כדאיתא לעיל [ג' ע"א], וכן אמר הכתוב בנים אתם לה' אלקיכם, אין הם מבינים ענין זה וחושבים שהוא דרך משל, לשון קרבה וחשיבות, אבל אינו כפשוטו, אבל כשהראה להם מהנהגת הבורא עמנו שאכן הם בנים למקום, והראה מגודל אהבתו לבניו, שאב לא רואה פחיתות כבוד ללכת ולהאיר לפני בנו, וכן לעמוד בחוץ ולשמור על בנו, דבר שכמובן לא שייך בעבד, יהיה חביב ככל שיהיה, ודבר זה משך את ליבם והתגיירו.

אמר רב יהודה אמר רב אל תקרי גוים אלא גיים, זה אנטונינוס ורבי, שלא פסקו מעל שולחנם לא חזרת ולא קישות ולא צנון לא בימות החמה ולא בימות הגשמים וכו'.

והנה הרואה יתמה, מה הגדולה באכילת חזרת וצנון, גם כבש ועז אוכלים חזרת וצנון.. ובכלל אדם שוה לבהמה בכך שהוא אוכל נזשותה כבהמה, ואם יש כבוד וגדולה לאדם היא בחכמתו ומידותיו והנהגותיו הטובים, ולא באכילתו ושתייתו. וכתב המהר"ל דהענין הוא שהיה כל מאכל שלהם דרך חשיבות ולא היו אוכלים מאכלם דרך פחיתות רק דרך גדולה וגאווה. ע"כ. דהיינו,

דבאמת גדולת האדם נבחנת במידותיו הפחותות, כיצד הוא מרומם אותם ממדרגת בהמה למדרגת אדם, ועל כן אמרו חז"ל כי האוכל בשוק דומה לכלב, כי גם האוכל בצורה פחותה יש בו דרגות זו למטה מזו, והנמוך ביותר הוא הכלב... ולהיפך, כשאדם אוכל דרך גדולה וכבוד הרי הוא מרומם את מדריגת הבהמה שבו למדריגת אדם, וזו גדולתו ותפארתו, ואף מי שאינו ברום המעלות כרבי ואנטונינוס צריך להתנהג במדריגת אדם כמו שהתוו לנו חכמינו ז"ל את הדרך במסכת דרך ארץ.

דף י"א ע"ב

איבעיא להו היכי קתני יום תגלחת זקנו והנחת בלוריתו, או דלמא יום תגלחת זקנו והעברת בלוריתו ת"ש, דתניא תרוייהו יום תגלחת זקנו והנחת בלוריתו, יום תגלחת זקנו והעברת בלוריתו.

ויש לעיין האם שייכת העברת או הנחת בלוריתו לגילוח זקנו, דבתרווייהו הוזכר גילוח זקנו, ולרש"י הראיה הוא מדתניא תרווייהו יום תגלחת זקנו והנחת בלוריתו יום תגלחת זקנו והעברת בלוריתו, ותרתי מתנייתא נינהי ולא גבי הדדי תניא להו, ולפי זה אפשר לומר שהם דברים נפרדים, אבל והתוספות רי"ד כתב דאינו נראה דהם שתי ברייתות, דאם כן בהכרח שתי הברייתות חולקות זו על זו, דמאן דתני הנחת בלוריתו ולא תני העברת משמע דבהנחה פלחי לעבודה זרה אבל בהעברה לא פלחי ומאן דתני העברה ולא תני הנחה משמע דבהעברה פלחי לעבודה זרה אבל בהנחה לא פלחי, הילכך נ"ל דחדא מתנייתא היא, ופשטינן מינה דבתרווייהו פלחי, והאי דתני תגלחת זקנו תרי זימני משום דהכי הוה נהוגין מגלחין זקנן והשיער שבראשן חוץ ממה שאחורי העורף שמניחין לשם עבודה זרה ולתקופת השנה מגלחין זקנן ומעבירין גם אותה בלורית לשם עבודה זרה ובתרווייהו פלחי ובתרווייהו איכא תגלחת זקנו.

כולל ומכון ראש פינה:

ובפשטות משמע דמדובר בכל אדם, וכן פירש רש"י דכך היה מנהגם לעשות יום איד ביום תגלחת וכו', אבל הר"ן [על הרי"ף ב' ע"א] כתב בשם הראב"ד ז"ל דהא דתנן יום תגלחת זקנו ובלוריתו ואינך דבתרייהו במלך לבדו מיירי אבל שאר עובדי כוכבים אין עושים יום איד כלל ביום תגלחת זקנם ובלוריתם ויום שעולים בו מן הים, עיי"ש בראיה שהביא, וכן דעת הריטב"א.

והרמב"ן כתב דיפה פירשה רש"י ז"ל דיום תגלחת זקנו ובלוריתו של כל גוי קתני, וכולן אינו אסור אלא אותו היום, ואחרים יש שפירשו דיום תגלחת זקנו ובלוריתו של מלך אסור ג' ימים לכל בני מלכותו דיום אידם הוא וארישא קאי, אבל יום שעלה בו מן הים ויום שיצא בו מבית האסורים אינו אסור אלא אותו היום ואותו האיש לאפוקי משועבדים. וכתב דזה הפירוש אינו, עיי"ש בדבריו שהביא ראיה מהירושלמי.

וכתב עוד, ויש שפירשו דמלך לבדו קאמר, אבל שאר גוים אינם עושים יום איד כלל ביום תגלחת זקנם ובלוריתם וכן ביום שעלו בו מן הים, והוא פירוש הראב"ד הנ"ל, וכתב לדחות ראייתו. וסיים הרמב"ן, ונראה בתגלחת הזקן שלא נאמרו דברים אלא במקצת גוים שדרכן לגדלם ומשנה לשנה משחיתין אותה לפני עבודה זרה שלהם ביום ידוע וכיוצא בענין זה, הא לאו הכי אין בו בית מיחוש בין במלך בין בשאר גוים, עיי"ש.

מהו לילך לשם בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור, ואם היה יכול להלך בה למקום אחר מותר.

כתב הריטב"א, פירש רש"י ז"ל משום חשדא דחדשי ליה דאזיל למיפלח לעבודה זרה, וכתב הריטב"א דהוא אפילו במקום סכנה כגון דצחי מיא דאי לא שתי מאית והיא בכלל אבזרי עבודה זרה שיהרג ואל יעבור, ולפי זה אסור ליכנס לבית עבודה זרה במקום שאין רגילין הגוים ליכנס לשם אלא לצורך עבודה זרה בלבד, אבל אם יש שם חצר לדון או שדרכן ליכנס שם לעשות צרכיהם או לעבור שם דרך קפנדריא מותר, ואפילו במקום הפסד ממון בלבד, וכל כיוצא בזה מותר לעשותה קפנדריא דקלון הוא.

וכתב דיש שפירש במשנתנו שאפילו אין כאן מקום חשד אסור, לפי שעושה שם אסופה ורוב עם, שהוא כבוד לעבודה זרה כשמתאספין עם רב ליריד שלה.

והרשב"א כתב דמה שאמרו כשהדרך מיוחדת לשם אסור, נראה דהוא דוקא בישראל שאינו דר שם ובשאר יهودים דרים שם, אבל אם יהודים דרים שם מותר, דהוה ליה כשאין הדרך מיוחדת לאותו מקום מותר דתלינן דלמקום אחר הוא הולך משם, והכא נמי תלינן דלבייתו או לבית ישראל חבירו הוא הולך, וכן נראה מן הירושלמי דגרסינן התם, מהו לילך שם, אם היה אכסנאי אסור, בן

עיר מותר, שיירה מותר שכן דרך שיירה לילך בכל מקום, וכתב עוד, ומ"מ יש ללמוד מכאן דאפילו ישראל הדר בעיר שיש בה עבודה זרה, ביום איד אסור לילך לרחוב שהעבודה זרה שם אם אין אותו רחוב פתוח לשווקים אחרים מפני שיחשדוהו שמחלך לעבודה, וכל שכן שהוא אסור ליכנס לעולם בחצר עבודה זרה ואפילו לדבר עם אחד מהם מפני החשד ואיפשר דאפילו על עסקי רבים ואפילו על פקוח נפשות אסור ליכנס שם, כל זה נראה לפי פירוש רש"י ז"ל שפירש דנראה כהולך לעבדה. אבל רבי הרב רבי יונה נ"ר כתב דלא אסור לילך אלא בירוד של עבודה זרה לפי שהגויים מתקבצים מכמה מקומות והולכים שם ולפיכך אסור שלא יהא נראה כאחד מהם הולך לסחורה ולכבד עבודה זרה אבל בעיר שעושים שם יום איד ואין הולכים שם משאר מקומות לא מצינו שאסרו לילך דרך שם לעיר אחרת דלא אתי למחשדיה, ומכל זה נראה שאם מטעם שנראה כהולך לכבד אסור כל שכן בנראה כהולך לעבדה, כנ"ל.

ובמה שכתב הריטב"א דאסור להכנס לבית עבודה זרה משום חשדא אפילו במקום פיקוח נפש, כתב על זה הר"ן, מיהו עיר שיש בה עבודת כוכבים דאסרי לילך שם מפני שנראה כהולך לעבוד עבודת כוכבים מסתברא דהיכא דאיכא סכנת נפש מותר, דאינו דומה למעין, דשם נראה כעובד, מה שאין כן כאן דהוי חשדא בלבד. וכתב עוד, ואפשר עוד לומר דאף במעין המושך שאע"פ שנראה כעובד כיון שאינו אלא משום מראית העין היכא דאיכא סכנה ממש מותר, וכן כתבו בשם הרא"ש. ועיין בש"ך [יורה דעה סימן קמט ס"ק ב'] שהביא מחלוקת זו עיי"ש.

ולחלכה [יורה דעה סימן קמ"ט ובלבוש] ההולך ממקום למקום לא יעבור בדרך המיוחד לעיר שיש בה יריד לעבודה זרה, כדי שלא יחשדוהו שהולך שם לשם עבודה זרה. במה דברים אמורים באכסנאי שאינו דר שם ויש בו משום חשד, אבל בן עיר הדר שם מותר, שאין חושדין אותו שהולך שם לשם עבודה זרה אלא מפני שדר שם והולך לביתו. שיירא מותר, שכן דרך שיירא לילך בכל מקום, שאין רבים נחשדים. וחצר של עבודה זרה יש אומרים דדינו כעיר של עבודה זרה, ובזמן שאין הגוים מתקבצים לשם לתרפותם כמו ליריד להיות שם מותר ליכנס שם, ויש אומרים דבכל ענין אסור ליכנס לאותו החצר אם אין הדרך עובר בו למקום אחר, אבל כשהדרך עובר בו למקום אחר מותר. וכן המנהג פשוט לעבור דרך אותו חצר למקום אחר. ומכל מקום מידת חסידות הוא להתרחק מלילך בו אם יש לו דרך אחרת קצר כמוהו.

אמר שמואל בגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד.

אבל יום אידם אסור לכולי עלמא, והראשונים [עיין בתוספות וברא"ש כאן סימן א' ובראשונים] האריכו לבאר הא דכהיום אין אנו נמנעין מלישא וליתן עמהן וללוות

ולחלוותן לפורען וליפרע מהן אפילו ביום אידם, ופירש רשב"ם בשם רש"י דעכשיו אין הגוים שבינינו עובדי כוכבים ולא אזלי ומודי דגוים שבח"ל לאו עובדי כוכבים הם אלא מנהג אבותיהם בידיהם, ולא היתה גזירה כללית על זה שאז אמרינן דכל דבר שנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו, דמעיקרא לא היתה גזירה אלא לפי המקומות שעובדים עבודת כוכבים שם, דהא דקאמר שמואל בגולה אין אסור אלא יום אידם בלבד משום דלא הוו אדוקי כולי האי והשתא דחזינן דגוים שבח"ל לא אדוקי כלל אפילו ביום אידם יש להתיר. ועוד י"ל כיון דעיקר פרנסתו מהם ואנו נושאין ונותנין עמהם כל ימות השנה אי פרשינן מינייהו ביום אידם איכא איבה, וא"ת אפ"ה אמאי אנו קונין מהן ומלוין להן ביום אידם ואותם מעות הם מתנדבים ונותנים לכומרים, ויש לומר דמה שנותנין לכומרים אינן קונין מהם לא לגויי עבודת כוכבים ולא לתקרובת עבודת כוכבים אלא אוכלין ושותין אותו ולהכי שרי. ועיין עוד בענין זה לקמן בסוגיא של מכירת בהמה לגוים.

דף י"ב ע"א

מאי לא חשו להם חכמים אמר אביי משום בשר נבילה, לא אמרינן דלמא מהדר אפיה ישראל לאחוריה ושדי עובד כוכבים נבילה בקדירה, דכוותה ה"נ לא חשו להם חכמים משום דמי עבודת כוכבים.

כתב המאירי, ולענין ביאור הסוגיא תדע שאביי ורבה בר עולא לא נחלקו זה עם זה כלל, אלא שכל אחד ואחד מפרשה כרצונו. וי"מ שכלם חולקים זה עם זה, שלדעת רבה אף על פי שלא חשו לנבילה אף על פי שהיא מן התורה יש לחוש לדמי עבודה זרה אחר שהם מן התורה, ומה שלא חששו לנבילה מפני שאין לגוי הנאה או שמתירא שמא יבא ויראה. ולרבה בר עולא אף על פי שלא חששו לבשולי גוים שהם מדברי סופרים מפני שאין סרך תורה בגוף הבשול אלא שנאסר מסרך חתנות, אבל מ"מ חששו ליום האיד אף על פי שהוא גם כן מדברי סופרים, ומשום שיש בו סרך תורה בגוף הדבר ומחשש מכשול. ומה שדימו כל אחד לקדירה וכו' הוא לאביי בקדירה ודמי עבודה זרה שניהם איסור תורה, ולרבה בבשולי גוים ויום איד שניהם מדברי סופרים, ולרבה בר עולא בניצוצות ולפני האיד שניהם חששות רחוקות ושאף לכשיארעו אין בהם איסור בדיעבד. וכתב המאירי דאף לכשתאמר שהם חולקים זה עם זה הלכה כרבה לענין להתיר אף ביום האיד, שהרי משנתנו סתם נאמרה תוכה מותר.

וכתב הר"ן, מדברי כולם למדנו דישאל ועובד כוכבים ששפתו קדרותיהן זו אצל זו אין חוששין לה לא משום נבילה ולא משום צנורא, ומשום תערובת טעמים נמי ליכא למיסר, ואפילו למאן דפסק כרב דאמר בפ' כיצד

צולין [דף ע"ב] דבשר שחוטא שצלאו עם בשר נבילה אסור משום דריחא מילתא היא, ה"מ בצלי, אבל בקדרה לא, וכ"ש לדעת ר"ת ז"ל שכתב דאפילו בצלי לא אסרו אלא בתנורין שלהם שהיו צריין ואין הריח יכול להתפשט אבל בתנור רחב לא.

וכתב הר"ן, והרב אלפסי ז"ל לא הביא מכל סוגיא זו כלום וכתב משנתנו כצורתה דקתני חוצה לה מותר, ומשמע מסתמא אפילו סמוך.

ומה דינם של דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים, כתב הר"ן דדעת בעל המאור דמסוגיין מוכח דדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים אסורין, עיין בר"ן שהביא את הסוגיות בענין דמשמע לכאן ולכאן, ושדעת הר"ף דדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותרין מכח סוגיות הנ"ל, אבל בעל המאור הטיל פשרה בין שמועות הללו, דלכתחלה אסור להתעסק עמו כל היכא דאיכא למיחש בדמי עבודת כוכבים והיינו סוגיין דהכא וכפי שטת רש"י ז"ל, אבל אם היה ישראל נושה בו ומכר עבודת כוכבים והביא לו, כיון שאינו תופס את דמיו ביד עובד כוכבים אלא ביד ישראל, מותר ישראל ליפרע ממנו ולהציל מידו את חובו, אבל לכתחלה ובידוע גזרו בעובד כוכבים אטו ישראל דקי"ל עבודת כוכבים תופסת את דמיה ביד ישראל. ועיקר הסוגיא לקמן בפרק חמישי, ושם יתבאר עוד אי"ה.

דף י"ג ע"א

ורבי יוחנן אמר אפילו מעוטרות בפירות נמי אסור, ק"ו נהנה אסור, מהנה לא כ"ש וכו'. הולכין ליריד של עובדי כוכבים, ולוקחין מהם בהמה עבדים ושפחות, בתים ושדות וכרמים, וכותב ומעלה בערכאות שלהן, מפני שהוא כמציל מידם וכו' כאן בלוקח מן התגר דשקלי מיכסא מיניה, כאן בלוקח מבעל הבית דלא שקלי מיכסא מיניה.

וכתב הריטב"א, והיכא דשקיל מיניה מכסא דאסיר אומר רבינו נר"ו דוקא בדהוי החוץ מכסא לעשות נויין לעבודה זרה עצמה או תקרובת, אבל אי לא הוי אלא למשמישה וכומריה שרי, ומשום דאזלין ומודו ליכא דהא כומריין עצמן לא שקלי ליה מיד ישראל גופיה, וכלפני דלפני הוא דלא מפקדינן עליה.

ולחלכה [יורה דעה סימן קמ"ט ובלבוש] הולכים לירידים אפילו הם ביום איד של גוים ולוקחים מהם בהמה עבדים ושפחות ובתים ושדות וכרמים, מפני שדברים אלו אין אדם מוכר אותם אלא מפני חסרון כים, הלכך מותר לקנותם מהם אפילו ביריד שביום אידם, מפני שהם יישוב ללוקח ומיעוט למוכרים, וצער הוא להם שצריכים לכך. ועוד דדילמא לא משכח לקנותם אלא ביריד, והוה ליה לגבי ידיה דבר האבד, וגבי ידיהו ליכא רווחא,

דביריד זיל תרעי טפי, מפני שהרבה מוכרים יש שם יותר משאר זמנים, לפיכך קונה אותם מהם ומעלה אותם בערכאות שלהם מפני שהוא כמציל מידם, כלומר כותב שטרותיו עליהם ומעלה אותה שם לפני גדוליהם ושופטיהם לחתום, ואף על פי שכבוד ותפארת הוא להם ואיכא למימר דאזיל ומודה, מותר מפני שהוא כמציל מידם שמתוך כך יהיו לו עדים ומסייעים להצילו מן העוררין. ומכל מקום כי שרינן משום דבר האבד היינו דוקא בדברים שהוא קונה אותם לעצמו, אבל להשתכר בהם לא, דהנאת ריוח ודאי אסור כמו בשאר סחורות, דמאי שנא אלו משאר סחורות.

במה דברים אמורים בלוקח מבעל הבית שאינו נותן מכס, אבל הלוקח שם מן התגר אסור מפני שהוא נותן מכס והמכס לעבודה זרה והרי מהנה לעבודה זרה, ואף אם יניחו לו המכס אסור דהוי נהנה מעבודה זרה, ואם עבר ולקח הרי זה אסור בהנאה. כיצד יעשה, אם היא בהמה נושר פרסותיה מהארכובה ולמטה שלא תוכל ללכת ותמות מאליה. ואם לקח כסות וכלים ירקבו. לקח מעות וכלי מתכות שלא ירקבו, יוליכם לים המלח. ובכל אלו לא הטריחוהו להוליכם לים המלח כיון שיוכל להפסידם במקומם. ואם לקח עבד לא מעלין אותו מן הבור להצילו ולא מורידין אותו לבור להמיתו בידים, אלא מניחין אותו ואין נהנה ממנו.

אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין בזמן הזה ואם הקדיש והחרים והעריך בהמה תיעקר, פירות כסות וכלים וכו'.

והקשו הראשונים למה לן כולי האי דהא אמר שמואל הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל, ואם כן יחללם כנ"ל, וכתב הריטב"א דומחוררתא דמילתא דההיא דשמואל תקנתא היא, והאי מתניתין דינא קתני תקנתא לא קתני, וכן כתב רבינו אלפסי ז"ל, ובאמת יש עצה על ידי חילול על מעות. והרמב"ם [הלכות ערכין וחרמין פרק ח' הלכה ח'] כתב, אין מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין בזמן הזה שאין שם מקדש בחטאינו כדי לחזק את בדיקון, ואם הקדיש או העריך או החרים אם היתה בהמה נועל דלת בפניה עד שתמות מאליה, ואם היו פירות או כסות או כלים מניחין אותן עד שירקבו, ואם היו מעות או כלי מתכות ישליכן לים המלח או לים הגדול כדי לאבדן. וכתב על זה הראב"ד, אם היו מעות או כלי מתכות יוליכם לים המלח או לים הגדול כדי לאבדן. א"א כשאנו רוצה לפדותן, אבל אם ירצה לפדותם יפדה אותם בפרוטה ויוליך פדיונם לים המלח. ע"כ. והוא כנ"ל.

דף י"ג ע"ב

אלו דברים אסורים למכור לעובד כוכבים אצטרוכלין, ובנות שוח, ופטורות, ולבונה, ותרנגול הלבן וכו'.

וכתב הריטב"א, ומיהו, אין איסור כל הדברים האלו אלא בזמן הזה שהוא שהיו רגילין בהם, אבל בזמן הזה אינו אסור אלא לבונה שרגילין בה, והא דדאי אסירא לזבונא להו השתא, ואפילו אינה זכה, דהא חזינן דלא קפדי בין לבונה זכה לשאינה זכה. ומיהו אין איסורו אלא למכור לכומר, דסתמיה מזבין ליה לעבודה זרה, וסתמו כפירושו ואסור לעולם, דבכל יום ויום מקרבי ליה. וכאן לא אמרינן הטעמים להיתר כגון איבה ועוד טעמים שהזכרנו לעיל לענין היתר מכירה לגוים, דשם עסקינן בשאר משא ומתן דחששא משום דאזיל ומודה, אבל למכור מידי דחוי לתקרובת וסתמא להקרבה בעו ליה, דאיסורא משום לפני עור הוא אסור לעולם, ומיהו לגוי דלאו כומר שרי לזבונא סתם דההוא לא בעי לה מסתמא להקרבה, ואין דרך להקריב דברים אלו אלא כומרים, וכי יחיב ליה גוי זה לכומר לפני דלפני הוא ולית לן בה.

ובשולחן ערוך [יורה דעה סימן קנ"א סעיף א'], דברים שהם מיוחדים למין ממיני עבודת כוכבים שבאותו מקום, אסור למכור לעובדי אותן עבודות כוכבים שבאותו מקום. ואם קונה הרבה ביחד, שניכר הדבר שהוא קונה אותם לסחורה, מותר. וכן אם אומר שצריך אותם לדברים אחרים, והישראל יודע שכדבריו כן הוא, מותר. ודברים שאינם מיוחדים לה, מוכרים אותם סתם. ואם פירש העובד כוכבים שהוא קונה אותם לעבודת כוכבים, אסור למכור לו אלא אם כן פסלן מלהקריבו לעבודת כוכבים. הגה: אסור למכור לעובד כוכבים מים, כשיודעים שרוצה לעשות מהם מים להטביל. (תא"ו נ"ז). היו מעורבים דברים המיוחדים עם דברים שאינם מיוחדים, כגון לבונה ד זכה בכלל לבונה שחורה, מוכר הכל סתם ואין חוששין שמא ילקט הזכה לבדה לעבודת כוכבים. וכן כל כיוצא בזה. הגה: ודוקא לכהן או לעובד כוכבים, שחזקתו שיקטיר הלבונה לעבודת כוכבים, אבל לסתם עובד כוכבים, שרי. י"א הא דאסור למכור להם דברים השייכים לעבודתם, היינו דוקא אם אין להם אחרים כיוצא בו או שלא יוכלו לקנות במקום אחר, אבל אם יכולים לקנות במקום אחר, מותר למכור להם כל דבר. (מרדכי דפ"ק דע"ז). ויש מחמירין. ונהגו להקל כסברא הראשונה, וכל בעל נפש יחמיר לעצמו. (ר"ן שם ובתוספות ואשיר"י והגמ"ר פ"ק דשבת לדעת הרב).

דף י"ד ע"א

אמר רב נחמן בר יצחק הכא במאי עסקינן כגון דאמר זה זה.

רש"י פירש דאמר תרנגול לבן ושחור, וקאמר רבי יהודה דמותר למוכרם לו שניהם יחד, דכיון דקפיד נמי אשחור לאו לעבודה זרה קא בעי להו, ורבנן אמרו דאפילו בהא אסור כיון דבעי כלל תרנגול לבן, הא באומר תרנגול למי כולי עלמא מודו דמותר למכור לו תרנגול לבן, והריטב"א

דף ט"ז ע"א

אימור לשחיטה זבנה.

לרש"י היינו דמתניתין לא אסרה אלא בבהמה טמאה בסתם ובטהורה כשלוקחה הגוי בפירוש על דעת לקיימה, וכתב הריטב"א דאינו נכון, והביא שיש שפירשו דסתם פרה לשחיטה קיימא, ודחה אף סברא זו, וכתב דהנכון דמתניתין מדברת בסתם גוי, וכאן מדובר בגוי שדרכו לקנות לחרישה ולשחיטה נמי, ומשום דמתניתין גזירה דרבנן אמר רב הונא דתלינן דלשחיטה זבנה לקולא כיון דאיכא למתלי, ולא מדובר דוקא בקצב הקונה לשחיטה, אבל בקצב לכאורה פשוט שמותר דלשחיטה זבין, והלכתא כרב הונא, וכל שעושה משתה וכיוצא בו כל שכן שמותר למכור לו.

דף ט"ז ע"ב

רהיט בתריה תלתא פרסי, וא"ד פרסא בחלא, ולא אדריכה.

כאן היה המעשה ברבה שמכר בהמה לישראל חשוד, ואב"י הוכיח לו שהדבר אסור, וכעין מעשה זה יש בכתובות [ס' ע"ב] באב"י עצמו, דהכי איתא התם, אריסיה דאב"י אתא לקמיה דאב"י, אמר ליה מהו ליארס בחמשה עשר חדש אמר ליה חדא דר"מ ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה, ועוד בית שמאי ובית הלל הלכה כבית הלל, ואמר עולא הלכה כרבי יהודה, ואמר מר עוקבא לי התיר רבי חנינא לשאת לאחר חמשה עשר חדש כל שכן דאת ליארס. כי אתא לקמיה דרב יוסף אמר ליה רב ושמואל דאמרי תרווייהו צריכה להמתין עשרים וארבעה חדש חוץ מיום שנולד בו וחוץ מיום שנתארסה בו. רהיט בתריה תלתא פרסי ואמרי לה פרסא בחלא ולא אדריכה. אמר אב"י האי מילתא דאמור רבנן אפילו ביעתא בכותחא לא לישרי איניש במקום רביה לא משום דמיחזי כאפקירותא אלא משום דלא מסתייעא מילתא למימרא, דהא אנא הוה גמירנא ליה להא דרב ושמואל אפילו הכי לא מסתייעא לי מילתא למימר.

וצריך להבין בשני המעשים האלה מה היה צריך לציין דלא אדריכה, תינח מה שאמרו שרדף אחריו להחזירו מהוראתו הוא להורות שכך צריך לנהוג מורה הוראה שטעה בהוראתו, אם מעיקר הדין אם ממידת חסידות, אבל מדוע היה צריך לומר דלא אדריכה. ואפשר שרצה לומר דבכהאי גוונא דהוא גזירה דרבנן לא צריך יותר לטרוח, וצ"ע.

דף ט"ז ע"א

דמגנו עלוון.

שהם נלחמים לשמור את העיר ואת יושביה. וכתב בעל המאור דהאידנא דמזבין סוסים ופרדים לעובדי

כתב על זה דלא נהירא כלל דהא ודאי כל היכא דבעי תרנגול לבן לעבודה זרה בעי, ואף על גב דקפיד נמי אשחור דילמא איערומי קא מערים, אי נמי דלבן בעי לעבודה זרה ושחור לאכילה. וכתב דהנכון כדקא פריש רבנא מאיר הלוי ז"ל, הכא במאי עסקינן דקאמר זה וזה, כלומר שהיה עובר הגוי בדרך לפי תומו וראה ישראל מוכר תרנגולין לבנים ושחורים ואמר לו מכור לי זה וזה הלבן והשחור, דקא סבר רבי יהודה דכיון דאיכא תרתי למעליותא, חדא שלא היה שואל כלום אלא שקרה מקרהו לקנות ממנו, ואידך דבעי שחור, ודאי לא חיישינן דבעי לעבודה זרה, ורבנן סברי דמכל מקום כיון שהיו שני שחורים לקנות ובחר באחד הלבן חיישינן לעבודה זרה, והא דזבין שחור איערומי מערים, הא כל היכא שלא היו לפני ישראל אלא שחור ולבן בלבד ואמר מכור אותם לי אפילו רבנן מודו דשרי כיון דהוי אקראי, אבל הכא כשהיו שם שחורים שנים או יותר כדאמרן, והוא בחר באלה והיינו לישנא דזה וזה דמשמע זה וזה מתוך אלו, וכן אם לא לקח אלא לבן לבדו אפילו היה דרך מקרה ולא היה הישראל מוכר אלא הוא אסור.

דף י"ד ע"ב

גמירי, דעבודת כוכבים דאברהם אבינו ד' מאה פירקי הויין וכו'.

חזינן דשאל רב חסדא לאב"י דעבודת כוכבים דאברהם אבינו ד' מאה פירקי הויין, ואנן חמשה תנן, ולא ידעינן מאי קאמרין, משום דלא ידע מאי דקל טב וכו', דמסכת עבודת כוכבים של אברהם אבינו היתה של ארבע מאות פרקים, ושם היו כל הפרטים ופרטי הפרטים של עבודות הכוכבים שהיו בזמנו, והענין, דלמה הדבר דומה, לרופא שעוסק בריפוי מרעלים או ממחלות, שהוא חייב לדעת את כל צורות ההרעלה כדי להבין איך להשמר מהם ואיך לרפאותם, והוא הדין למחלות, ותמצא היום ספרים עבי כרס שמתארים את המחלות הידועות לנו, מהן נדירות יותר ומהן נדירות פחות, וכמובן לאדם מן השורה רוב המחלות אינן מוכרות כלל אפילו בשמותיהן, וכן הדבר היה אצל אברהם אבינו עליו השלום שהוא נלחם בדורו בעבודה זרה, ומסר עצמו למיתה כשהפילוהו לכבשן האש על הדבר הזה, וממילא הוא היה בקי בכל פרטי מחלות אלו למיניהן הנקראות עבודות זרות, אבל לאחר אברהם אבינו שכבר הכניע ומיעט את כח העבודה זרה, והקריא בפי הבריות את שם ה', כבר פחת כוחו של יצר עבודה זרה וחלקן בטלו ועברו מן העולם, עד זמן חכמי המשנה והגמרא שהיה אז כבר יצר הרע דעבודה זרה שחוט ואף עובדי כוכבים שבזמנם היה מנהג אבותיהם בידיהם אבל הם עצמם לא ידעו על מה ולמה הם עושים את מעשיהם, וממילא נשארנו עם חמישה פרקים שגם מתוכם יש דברים שאין אנו מכירים ויודעים.

כוכבים משום דמגנו עלוון, מידי דהוה אתריסין וכלי זיין דמזבינן לפרסאי דמגנו עלוון, מיהו שאלה ושכירות ודאי אסירי. והביא בעל המאור מ"ד דביום חמישי בסתם מותר להשאילן ולהשכירן מידי דהוה אכלים לבית שמאי שמצווה מן התורה על שביתתן לדבריהם ולא אסרו אלא בערב שבת, אבל בחמישי מותר. ע"כ. והרמב"ן במלחמות עליו שאם באמת היתה איסור מכירת פרדים משום כלי זיין היה ראוי להתיר מטעם זה, שכיון שאין איסורן אלא משום היזק הרי הגנתן עולה יותר מן ההיזק שלהן, אבל פרדים ושאר בהמה גסה שראוי למלאכה נאסרו משום שביתתה, ומה ענין זה להגנה שלהם. וכן מה שכתב הר"ז"ה דאיכא מ"ד דאף שאלה ושכירות בחמישי מותר מידי דהוה אכלים לב"ש, גם זה אינו נכון, דא"כ נימא אף למכור בהמה גסה לעובד כוכבים אינו אסור אלא בערב שבת כיון דכל עיקר לא אסרו אלא גזירה משום שאלה ושכירות, והא לא משמע הכי, דסתמא תנן בכל מקום אין מוכרין להם בהמה גסה.

וכתב הר"ן דהאידינא נהוג עלמא למזבן להו בהמה גסה אפילו עומדין למלאכה כחמורים ושוורים, ולפי מה שכתב הרמב"ן להשיג על בעל המאור צריך טעם למנהג זה. וכתבו בתוספות בשם ריב"א דבימי חכמי התלמוד היו יהודים הרבה ביחד והיו יכולין למכור זה לזה, אבל עכשיו שאין אנו ביחד כי אם מעט במקום אחד איכא הפסד אם לא היו מוכרין לעובדי כוכבים, והראיה לזה ממה דאמרין בגמרא דמדינא היה אסור למכור להם אף חטים ושעורים אם היה אפשר, חזינן דבדאי אפשר מותר, והאידינא הוא מצב דאי אפשר. וכתב על זה הריטב"א דלא מחזור, דהא כיון דלא פירשו בגמרא הכי כלל משמע דגזירה מוחלטת היא בכל מקום, ותו דהא אפשר על ידי ספסירא, הילכך המוכר בהמה גסה שראויה למשוי לגוי שלא על ידי סרסור עובר על דברי חכמים ושרי למקרייה עבריין ושמתינן ליה. וכתב הר"ן בשם ספר התרומה שאף לטעם הריב"א אין להתיר רק בשקנאו ישראל לצורך עצמו ואחר כן נמלך למכרו, דהתם יפסיד אם לא ימכרנו אפילו לעובדי כוכבים, אבל מ"מ אסור לקנות בהמה כדי למכרה.

ולדברי הכל שאלה ושכירות דבהמה דישראל הואיל ואיכא חשש שביתת בהמתו ממש, להא ודאי אסור לעולם אפילו על ידי ספסירא, ואפילו בבהמה העומדת לרכיבה כסוס ופרד וכיוצא בזה, דאע"ג דרכיבה לא חשיבא מלאכה לבהמה מפני שחי נושא את עצמו, ולא אסרו בשבת לרכוב על גבי בהמה אלא גזירה שמא יחתוך זמורה, לא התירו מטעם זה אלא מכירה כדתנן בן בתירא מתיר בסוס והלכתא כותיה, שכיון שאין איסור מכירת בהמה גסה אלא משום גזירה דשכירות לא רצו לגזור כל כך בבהמה העומדת לרכיבה שאין בה איסור מלאכה מן התורה, אבל שכירות ושאלה ודאי בכל מקום אסרו בדינן

ואפילו בבהמה העומדת לרכיבה דבדידיה נמי איכא משום איסור תחומין שיוציאנה גוי מחוץ לתחום, כל שכן שיש לחוש בזמן הזה אפילו לבהמה העומדת לרכיבה שנותנין עליה משוי אחר אפילו בשעת רכיבה דאית בה משום שביתת בהמתו, שאפילו תאמר דליכא בשרגא שלה שנותנין עליה משום משוי דכמלבוש שלה היא, יש לחוש שנותנים עליו דברים אחרים, כל שכן דשרגא ודאי משוי הוא לה.

וכתב הריטב"א דמסתבר להלכה דלעולם אסור להשאיל או להשכיר אפילו מתחילת השבוע [ולא כבעל המאור], דמה שהתירו לב"ה להשכיר כליו לגוי ברביעי ובחמישי מותר, היא משום דלית להו שביתת כלים וקיימא לן כותייהו, ובדין הוא שהוא מותר אפילו כל השבוע, אלא שאסרו להשכירו מערב שבת לשבת מפני שנראה כמשכיר לו לשבת ואיכא משום שכר כליו, אבל בהמה שאנו מצווין על שביתתה מה לי מערב שבת מה לו מאחד בשבת, מיהו מסתברא דכל היכא דמוגר או מושיל בתוך השבוע על מנת להחזירה בתוך השבוע מותר ובלבד שלא יערים, והמערים קולר תלוי בצוארו.

ועיין כל זה בתוספות בסוגיין, ולפי סברת רבינו תם נראה דאפילו לקנות כדי למכרה מותר, וכתב בב"י בשם סמ"ג טעם להתיר, דלא שייך האידינא נסיוני דאין אנו בקיאים כ"כ בקלא וגם אין דרכינו להשאיל ולהשכיר לעובד כוכבים. והר"ן כתב דעל אף סברת ר"ת בעל נפש ימעט, אבל בשאלה ושכירות שהדבר פשוט לאסור ראוי למחות למי שרוצה לעשות כך:

ולהלכה [שו"ע יורה דעה סימן קנ"א ובלבוש], בקצת מקומות נהגו שלא למכור בהמה דקה לגוים, וטעמם היא משום דישראל מצווין על שביתת הבהמות שלהם בשבת, והיו חוששין שאם ימכרו בהמתם לגוי והגוי יעשה בה מלאכה בשבת לפעמים ישאילו או ישכירו אותה להם ויעשה בה גם כן חגוי מלאכה בשבת, ויעבור הישראל בלאו דלא תעשה כל מלאכה וגו' ובהמתך, דעדיין הבהמה היא שלו שלא קנאה הגוי בשאלה ובשכירות. אי נמי משום נסיוני, פירוש דזמנין דזבנה ניהלה במעלי שבת סמוך לשקיעת החמה ואמר ליה תא נסייה ניהלי, ושמעה לקליה ואזלה מחמתיה וניחא ליה, והוה מחמר אחר בהמתו בשבת, ומחמר דאורייתא, לפיכך גזרו באותן מקומות שלא למכור שום בהמה לגוי גזירה בהמה דקה אטו בהמה גסה. ובקצת מקומות לא חשו לגזירות אלו ומכרו בהמות לגוים, וגם חכמיהם ז"ל שם לא מיחו בידם, ולא רצו לגזור להם כי היה נראה בעיניהם גזירות רחוקות לגזור בבהמה דקה שאינה מיוחדת למלאכה אטו בהמה גסה. לפיכך אמרו בסוגיין דתלוי במנהג, אבל בכל מקום אין מוכרין להם בהמה גסה מפני שהיא מיוחדת למלאכה יותר וגזרו בה, ואסרו למכרה אפילו לישראל החשוד למכור לגוים. ועל ידי סרסור, שרי אפילו לגוים, דאי משום נסיוני

וכתב הריטב"א דלפי דברים אלו אין לנו ראייה להתיר שום ענין עבודה זרה לעשותו לכתחילה ואפילו הוא תשמיש דתשמיש, וכן עיקר, אלא שמלבושי הכומרים כיון שאינן לעבודה זרה עצמה אלא להתנאות בפניה בלבד ויש לה קיום זולתם, כל היכא דאיכא משום איבה אפשר דשרי, וכן תקון ספרי הנוצרים, וכמו שנהגו.

דף י"ז ע"א

כל באיה לא ישובון ולא ישיגו אורחות חיים וכי מאחר שלא שבו היכן ישיגו ה"ק ואם ישובו לא ישיגו אורחות חיים. למימרא, דכל הפורש ממינות מיית וכו', התם נמי כיון דאביק בה טובא כמינות דמיא.

כדי להבין ענין זה צריך קצת להרחיב הדיבור. ותחילה נביא לשון רבינו המהר"ל בביאור הדברים, דכתב וז"ל, כל באיה לא ישובון ולא ישיגו אורחות חיים, נאמר על המינות, שאין בעל חטא זה שב בתשובה, ואם שב בתשובה הוא מת, וכן מי שהוא אדוק לגמרי בעבירה שהוא ערוה לא ישוב, ואם שב הוא מת, והטעם ידוע לנבונים ולחכמים, בחטא הזה המיוחד, דהיינו המינות וחטא עריות, מפני שהמינות דבק בו ביצרא דעבודה זרה לגמרי כמו שידוע לחכמים, ונחשב כאלו הוא איש אחר, עד שאי אפשר לשוב ולהיות חוזר אל מקומו הראשון, והדבר הזה מבואר ליודעי בינה, וערוה דבק ביצרא דעבירה, וכאשר דבק באלו שניהם מתדבק בהם לגמרי. ואין התשובה רק אם נשאר דבר אצלו עד שאינו נפרש לגמרי מן הש"י וכך מורה שם תשובה, כי השורש שהוא שב, הש"י מורה כי לא הגיע אל האחרית, כי התי"ו היא אחרונה, וכמו שאמרו (אבות פ"ב) שוב יום אחד לפני מיתתך, ולאחר מיתה אין תשובה מועלת, ויהיה שב מן התי"ו שהיא קודם למיתה עד ב' וכל זה בכלל תשובה, אבל מ"מ צריך שיהיה נשאר בו דבר אחד שהוא האל"ף. אבל אם פירש לגמרי כמו מינות ועבודה זרה, ובזה הוסר מן הש"י ולא נשאר בו אף הדבר שהוא התחלה כמו האל"ף, ובזה הוסר לגמרי ואין תשובה לזה. ואלו שנים הם כנגד שני יצרים דהיינו יצרא דערוה ויצרא דעבודה זרה, שעל ידי מינות דבק לגמרי בעבודה זרה ונמסר ליצרא דעבודה זרה, ועל ידי ערוה דבק לגמרי ביצרא דערוה ונמסר ליצרא דערוה ואי אפשר לצאת משם בחייו אלא אם נסתלק מן עולם הזה.

וביאור הדברים, דהנה מצאנו בדור המבול שכל היקום נמחה ולא נשאר לו זכר, והכל בעוון העריות, כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ, וצריך להבין, במה גדול כל כך עוון זה שגרם איבוד מוחלט של הבריאה, וכן מצינו בעוון המחלוקת כמו שאמרו חז"ל [מדרש תנחומא קרח פרק ג] בא וראה כמה קשה המחלוקת שכל העוור במחלוקת הקב"ה מאבד את זכרו שכך כתיב ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש. א"ר ברכיה כמה

הא לא ידעה לקליה דאזלא מחמתיה, ואי משום שאלה ושכירות, סרסור כיון דלאו ידידה הוא לא מושיל ולא מוגיר. ועוד משום דלא ליגליה מומא, שהסרסור מקפיד בזה יותר מן הבעל בית משום רווחא ידידה, וכן אם יודע שהגוי קונה אותה לשחיטה מותר. ועכשיו נהגו היתר בכל, והטעם לפי שבימיהם היו דרים הרבה יהודים ביחד והיו יכולין לעמוד בגזירה זו שהיו יכולים למכור זה לזה, אבל האידנא שמעט יהודים דרים במקום אחד, ואי לא מזבני לגוי איכא פסידא, הוה ליה גזירה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה. ולא מיבעיא אם יש לישראל בהמה שמותר למוכרה, אלא אפילו לכתחילה לקנותה על מנת למוכרה או להשכירה לגוי ולהרויח בה נהגו היתר, משום דאיכא פסידא דרווחא פרנסתו ומחיתו אם לא יתירו לו.

איבעיא להו שור של פטם מהו.

כתב הר"ן, כלומר מי אמרין כיון דסתמא לשחיטה קאי מותר למכרו לעובד כוכבים או לא ולא איפשיטא בעיין בהדיא. ואף על גב דבדרבנן היא פסק הרמב"ם [פ"כ מהלכות שבת] לחומרא וז"ל, ומותר למכור להם סוס שאין הסוס עומד אלא לרכיבת אדם לא למשאוי והחי נושא את עצמו, וכדרך שאסרו למכור לגוי כך אסרו למכור לישראל החשוד למכור לגוי, ומותר למכור להם פרה לשחיטה ושוחט אותה בפניו, ולא ימכור סתם אפילו שור של פטם שמא ישא אותו ועבוד בו. ונראה שטעמו מדאמרין בסוף שמעתין דאמר רב אשי אמר לי זבידא בר תורא משהינן ליה ועבד על חד תרין, כלומר זבידא איש פטם היה וקאמר דבר תורא, דהיינו שור שפטמוהו, משהינן ליה עד דכחיש ועביד מלאכה על חד תרין כשוורים אחרים, ואף על גב דרב אשי לאו לענין דינא אמר הכי, מכל מקום משמע ודאי שלא לחנם אמרה, אלא לומר דכיון דעביד מלאכה על חד תרין סתמיה לאו לשחיטה קאי וכן נראה דעת הר"ף שהשמיטה מהלכותיו.

אין בונין עמהם בסילקי, גרדום, איצטדייא ובימה, אבל בונין עמהם בימוסאות ובית מרחצאות. הגיע לכיפה שמעמידין בה עבודת כוכבים אסור לבנות.

כתב הריטב"א, פירוש כל אלו מקומות שדנין בהם דיני נפשות והם דנין שלא כדין ושופכין דם נקי. אבל בונין עמהם בימוסאות. פירש רש"י שהם אבנים גדולות שמקריבין בהם זבחים לעבודה זרה ולפי דבריו משום הכי בונין עמהם משום שהם תשמיש דתשמיש, ולא אסרו לבנות אלא בכיפה שהוא תשמיש עבודה זרה, וכתבו על זה התוספות והראשונים דלא נהירא, עיי"ש טעמם, וכתב הריטב"א דלכך נראה דדימוסאות הם בנין נאה ורחב שעושין לישב שם ומעמידין בהן עבודה זרה, והרב הנשיא רבינו מאיר הלוי ז"ל פירש שדימוסאות הן כעין חמי טבריא, וכתב דנכון הוא, וכן כתבו התוספות בשם הערוך.

קשה המחלוקת, שב"ד של מעלה אין קונסין אלא מבין עשרים שנה ומעלה וב"ד של מטה מבין י"ג, ובמחלוקתו של קרח תנוקות בן יומן נשרפו ונבלעו בשאול תחתית דכתיב ונשיהם ובניהם וטפם וירדו הם וכל אשר להם לפיכך כתיב ויקח קרח. ע"כ. ובאמת השוו חז"ל את עוון המחלוקת לדור המבול, שכך אמרו [בראשית רבה פרשה כ"ו פסקה ז'], רבי אחא בשם רבי יהושע בן לוי אמר קשה היא המחלוקת כדור המבול, נאמר כאן אנשי השם ונאמר להלן (במדבר טז) קריאי מועד אנשי שם, מה אנשי השם שנאמר להלן מחלוקת אף אנשי שם שנאמר כאן מחלוקת. וכן אמרו בתנחומא על דור המבול, וירא ה' כי רבה רעת האדם שנו רבותינו בעון זימה אנדרלמוסאי באה לעולם וספה הטובים והרעים ור' עזריא אומר הכל הקב"ה מותר חוץ מן הזימה. ראה עד שלא נצטוו עליה מה כתיב ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובת הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו מה כתיב אחריו וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי וכן בסדומים (בראשית יט) טרם ישכבו וכל אותו הענין וכו'. כלומר גם איבוד סדום היה בעוון זה, וצריך להבין מה מיוחד בעוונות אלו שגורמים איבוד מוחלט.

והנה חז"ל הגדירו כמה מעשי עבירה כשטות, על עריות אמרו [תנחומא נשא פרק ה'], איש איש כי תשטה אשתו, שנו רבותינו אין המנאפים נואפים עד שתכנס בהם רוח שטות וכו', וכן במדרש רבה [במדבר פרשה כ' פסקה כ"ב] וישב ישראל בשטים וכו', וכל אותן מ' שנה לא סרחו במדבר עד שבאו לשטים לכך כתיב וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות, שטים שעשו שטות (משלי ו) נואף אשה חסר לב ויחל העם לזנות, יש מעינות שמגדלין גבורים ויש חלשים ויש נאין ויש מכוערין ויש צנועין ויש שטופין בזמה ומעין שטים של זנות היה והוא משקה לסדום וכו'. וכן על המחלוקת אמרו [מדרש רבה במדבר פרשה י"ח פסקה ח'] זאת עשו קחו לכם מחתות ותנו בהן אש ושימו עליהם קטורת לפני ה' מחר וכו' לא טפשים היו שכך התרה להם וקבלו עליהם לקרב הם חטאו בנפשותם שנאמר את מחתות החטאים האלה בנפשותם וקרח שפקח היה מה ראה לשטות הזה אלא עינו הטעתו ראה שלשלת גדולה עומדת הימנו וכו'.

וענין השטות הוא שאדם מאבד את דעתו, כי עיקר האדם הוא הדעת, וכשמאבד את דעתו הרי הוא פחות מבהמה שיודעת לזהר מדברים המזיקים לה.. ומובן שגם באיבוד הדעת יש דרגות, כי בכל מעשה עבירה יש מידה של שטות, כי אם היה בדעת שלימה לא היה חוטא, אבל אין אדם מאבד את דעתו לחלוטין, מה שאין כן בעריות, שזה סוג עבירה שאדם מאבד את דעתו לחלוטין, ואם כי כשממלא הוא את תאוותו יש זמן שדעתו עליו, מכל מקום כשאדם דבוק לחלוטין בעבירה זו אין הוא בר דעת

כלל, כמו שביארנו בסמוך בשם המהר"ל על מעשה דר"א בן דורדיא. וכן במחלוקת, הלא תראה כי לא הועיל שום דבר להניא את און בן פלת מלהצטרף לקורח, עד שאשתו היתה צריכה לבזות עצמה ולפרוע שער ראשה, וגם זאת אחרי ששיכרתו ביין והשכיבה אותו במיטה, כי אם היה נכנס מישחו לקרוא לו, היה רץ כשהוא שיכור להצטרף לקורח והיה נבלע עמהם... וכן מינות, הלא בכל התלמוד מין הוא הדבוק ביותר בעבודה זרה, וגם כאן הוא חוסר דעת מוחלט, דתינח שאר עבירות שאדם נהנה מהם יש מקום ליצרו לפתות אותו לשעה, אבל בעבודה זרה, שאדם מוכן לשרוף את בנו לעבודה זרה, ועוד מעשים משונים, כמאמר חז"ל [סנהדרין ס"ג ע"ב] ונתתי פגריכם על פגרי גלולים אמר אליהו הצדיק היה מחזור על תפוחי רעב שבירושלים פעם אחת מצא תינוק שהיה תפוח ומוטל באשפה אמר לו מאיזה משפחה אתה אמר לו ממשפחה פלונית אני אמר לו כלום נשתייר מאותה משפחה אמר לו לאו חוץ ממני אמר לו אם אני מלמדך דבר שאתה חי בו אתה למד אמר לו הן אמר לו אמור בכל יום שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר לו הם שלא להזכיר בשם ה' שלא לימדו אביו ואמו מיד הוציא יראתו מחיקו ומחבקה ומנשקה עד שנבקעה כריסו ונפלה יראתו לארץ ונפל הוא עליה לקיים מה שנאמר ונתתי פגריכם על פגרי גלולים, ואמרו שם שזה היה בתר דאביקו ביה.

ולמעשה שלש עבירות אלו הם כנגד נפש רוח ונשמה, חטא העריות הוא בנפש שהיא קשורה לגוף, חטא הלשון שקשור לדבור הוא בחלק הרוח, מחלוקת ולשון הרע, ועבודה זרה היא בנשמה, שהוא בשכל האדם, ואינה עבירה מגושמת כחטא העריות, היא בחלק הנשמה, המחשבה.

והנה כל זמן שהאדם עדיין דעתו עליו, עדיין לא איבד את צורת האדם שבו, וזה שכתב המהר"ל שהבאנו למעלה שאותיות שב שהם שורש המילה תשובה מורות על כך שלא הגיע לקצה האחרון בריחוקו מהשם יתברך, כי הוא לא הגיע עדיין לאות ת' שהיא האות האחרונה, הרחוקה ביותר ממקור האותיות שהיא האות א', ועדיין יש לו קשר עם האות א', שהיא ההתחלה של הכל והוא הקשר שיש לו עדיין עם השם יתברך, אבל כשהוא מגיע לסוף, הרי הוא ניתק כל קשר לבוראו, ולמעשה איבד את צורת האדם השייכת לאותו ענין, ולכן על כל אלו נגזרה כליה, כמו שמצאנו בדור המבול, וכמו שמצאנו בקורח, וממילא גם באדם שרוצה לחזור בתשובה, אם היתה לו איזשהי נקודה של קשר לרוחניות, היה מוריד ממנה שפע לנשמתו, כמו שכתב בעל נפש החיים [שער א' פרק כ'], וביאור פרטות סדר תיקונם והתקשרותם על ידי התשובה שכאשר פגם האדם בחינת נפשו. או אף אם גרם ח"ו שנפסקו ונכרתו כל הט' ספירותיה מחכמה ולמטה מהתקשרותה הנ"ל, ותרד פלאים לעמקי מצולות הקליפות ח"ו, אז על ידי דווי דברים באמת מעומקא

דלבא, בעקִימת שפתינו בחינת נפש דרוח. מעורר בקול דברים שלו עד לעילא ולעילא. וגורם שיתאצל תוספת קדושה ממנו ית"ש עד שורש הנשמה תחילה. ומשם לנשמתו ורוחו. והרוח מבהיק אורו הגדול הנשפע עליו. גם על בחינת הנפש, מצד ההתקשרות שנשאר עדיין ביניהם כנ"ל לכלות ולהתם הכחות הרע ומדרגות הטומאה. ולהוציא ממסגר אסיר כל בחינותיה ולחזור ולקשרם כבראשונה עם בחינת הרוח:

וכן אם פגם וקלקל בחינת רוחו ח"ו בדבורים אשר לא טובים או בשאר עונות התלויות בבחינת הרוח. וביטול תורה כנגד כולם. והגביר לעומת זה כח רוח הטומאה ר"ל. ואז גם נפשו אינה שלימה כמקדם. כי היא מקבלת שפע חיותה ואורה על ידי הרוח כידוע. הנה על ידי החרטה אמיתית בלב ומתמרמר על גודל חטאו. כענין צעק לבם אל ה'. ומהרהר הרהורי תשובה במחשבה שהיא משכן נצוצי אור הנשמה. (והוא מלכות דתבונה) מעורר ג"כ עד לעילא להשפיע תחלה תוספת גדושה ואור על שורש הנשמה. ומשם לנשמתו והוא מבהקת זיו אורה שנשפע עליה. גם על בחינת הרוח. וזבחי אלקים רוח נשברה ושובר כח רוח הטומאה שהגביר בעונו. ומטהר בחינת רוחו הקדוש להתקשר בבחינת הנשמה כבתחלה. ומשם ממילא יושפע גם על נפשו להשלימה בשלימותה הראשון:

וכן אם חטא ח"ו במחשבה אשר לא טהורה. וגרם בזה שיסתלקו מעליו נצוצי זהר נשמתו שהיתה עד הנה בהילו נרה עלי ראשו. אז על ידי עסק התורה בבניה יתירה בעומק תבונתו. מעורר שיתאצל תוספת קדושה על שורש נשמתו. ומשם לנשמתו להחזירה שתאיר עליו אורה. להשכילו בתורה הקדושה בבניה יתירה בסתרי טהוריה. ומאותו הקדושה והאור משתלשל ונשפע גם על רוחו ונפשו להשלימם בשלימותם. ע"כ.

והנה תבין מזה כי כאשר ניתק החיבור שוב אין תרופה לנפשו רוחו או נשמתו, וזה מה שביאר המהר"ל שאז אין תקנה לאדם אלא לבטל לגמרי את עצמו ולהתחדש לגמרי, ודבר זה בהכרח אינו אלא על ידי מיתה רח"ל.

אמרו עליו על רבי אליעזר וכו'.

כתב רבינו המהר"ל, יראה לומר כי שמו שהיה נקרא בו מורה על מהותו, וזה כי מה שנקרא דורדיא, שהלשון זה לשון שמרי יין והוא הפסולת מן היין, והרשע נקרא חומץ וזה כאשר יש בו עדיין דבר מה טוב, כי החומץ אינו מקולקל לגמרי, אבל כאשר הוא מקולקל לגמרי, וכאשר חטא בגופו בזנות נקרא דורדיא. ושם אלעזר הוא הכח שבאדם על התשובה, כי הש"י עוזר אל האדם כמו שאמרו (יזמא ל"ח ב') הבא לטהר מסייעין וכדאמרין כי ימינו של הקדוש ברוך הוא פשוטה לקבל שבים ולהעלותם משחת שלא יהיו נפסדים ולכך הקדוש ברוך

הוא עזרו, וכדאיתא בפרק ערבי פסחים (ק"ט א') אמר רב כהנא משום רבי ישמעאל ברבי יוסי ורבנן אמרי משום רבי שמעון בן לקיש משום רבי יהודה נשיאה מאי דכתיב וידי אדם מתחת כנפיהם ידו כתיב זה ידו של הקדוש ברוך הוא שהיא פרושה תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה. ולפיכך נקרא אלעזר בן דורדיא, השם הזה ראוי לו מאוד, כי הוא היה כולו פסולת בעצמו כמו השמרים, ובתוך השמרים היה לו כח מוכן שהש"י הוא בעזרו להיות שב בתשובה והיה מוכן אל התשובה ג"כ, ולפיכך היה מורה שמו על החטא ועל התשובה, שנקרא אלעזר בן דורדיא.

ואמר שנטל בידו כים מלא דינרין ועבר עליה שבעה נהרות. ודבר זה בא להגיד, איך היה אדוק בעבירה הן בנפשו הן בגופו הן בממונו. וזה שאמר כי שמע כי יש זונה בכרכי הים, ואין לך דבר שצריך יותר טורח בגופו כמו זה. גם היה מסכן נפשו שהרי עבר עליה שבעה נהרות. גם כים מלא דינרין שהיתה נוטלת בשכר, כ"כ היה אדוק בעבירה שמסר על עבירה זאת ממונו וגופו ונפשו. שכל כך היה רודף אחר העבירה ללכת כל כך דרך רחוק בכרכי הים, ולא רק דרך רחוק, כי היו ז' נהרות מפסיקין בינו ובינה.

וכאשר הגיע לתכלית החטא שאין יותר מזה, אז שוב אי אפשר להיות לו תשובה ויהיה נשאר בחיים רק עם המיתה. וזה כי כמו שאמר לפני זה על המינות כל באיה לא ישובו, שכל שבא אל המדה הזאת אינו שב בתשובה, ואם ישובו לא ישיגו אורחות חיים כי הם מתים, כי המינות הוא כאלו נעשה אדם אחר כאשר דבק במינות, ולפיכך כל באיה לא ישובו. כי כבר התבאר כי החוטא כאשר הוא שב בתשובה, צריך שלא היה לו פרישה גמורה מן הש"י, כי התחלת האדם כאשר נולד היה בלא חטא, וכאשר שב בתשובה הוא שב להיות כמו בראשונה שהיה בלא חטא. ואם לא היה התחלתו טובה אין כאן תשובה, רק על ידי שיש לו התחלה טובה ולא נתקלקל חוזה בתשובה אל התחלתו שהיה בלא חטא מתחלה. וכאשר נעשה לאיש אחר על ידי מינות שדבק בו לגמרי, אין כאן תשובה אל התחלתו כי כבר נעשה לאדם אחר ונתקלקל הכל. ואם יש כאן תשובה, אי אפשר רק על ידי מיתה אז אפשר לו התשובה לסלק החטא, כי בעולם שאחר המיתה אין מינות ואין ערוה, ולכך מצד הזה אפשר לו התשובה. אבל בעולם הזה לא שייך לו התשובה כיון שהיה אדוק במינות וערוה, ולכך כאשר הוא שב מקבל המיתה כדי שיהיה לו התשובה. ולפיכך אמר בשעת הרגל דבר הפיחה בו ואמרה כשם שהפיחה אינה חוזרת למקומה כך אליעזר בן דורדיא אינו חוזר למקומו פי' שאינו חוזר והוא בחיים, ומפרש בגמרא דכיון שהוא כ"כ דבק בזנות, נחשב כמו מינות שג"כ נחשב כאלו נהפך לאיש אחר ונעשה הכל פסולת ואין תשובה אליו עוד כי אם על ידי

המיתה. וכאשר היה ר"א דבק בזנות לגמרי עד שאף התשובה אין לו כמו שאמרנו.

ולפיכך אמר אין הדבר תלוי רק בי כו', וכל זה מפני כי התשובה היא שחוזר אל הש"י בעצמו שהוא עיקר הכל, ומפני כך צריך שתהיה התשובה מצד עיקר האדם לא מצד אחרים, כי מצד עיקר האדם בטלה כבר מציאותו כמו שכתבנו. ואמר שקורין אותו רבי, כי התשובה היא סלוק הגשמי שבו החטא, ולפיכך קורין אותו רבי ג"כ כאילו היה שכלי, כי כאשר סלק את גופו על ידי תשובה אז נעשה שכלי וכאילו היה נבדל מן הגוף לגמרי ונעשה שכלי וראוי לקרותו רבי.

ואמרו לקמן [עמוד ב']. א"ל מנא לך הא, א"ל מזימה תשמור עלך תבונה תנצרכה. א"ל רבנן לרבא מאי מזימה, אילימא תורה, דכתיב בה זימה ומתרגמינן, עצת חטאין, וכתיב, הפליא עצת הגדיל תושיה, אי הכי זימה מבעי ליה, הכי קאמר, מדבר זימה תשמור עליך תורה תנצרכה.

וביאר המהר"ל שהוא כמו שאמרנו לעיל כי הערוה הוא הסרה מן הש"י לגמרי יותר מכל, ואלו התורה הוא הדביקות בו, ולכך התורה היא שומרת את האדם מן הערוה שהוא הסרה מן הש"י. ומה שאין התורה שומרת רק מערוה בלבד, דבר זה כי התורה היא שכלית ואלו הערוה חמרית לגמרי, ולכך ראוי שהתורה שומרת את האדם מן הערוה בפרט.

דף י"ז ע"ב

ובדרב הונא, דאמר רב הונא כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וגו', מאי ללא אלהי אמת, שכל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה.

ומה הכונה כמי שאין לו א-לוה, מבאר המהר"ל דלשון א-לוה שייך על קבלת עול, וכיון שהתורה היא השכלה בלבד אין זה קבלת מצות בוראו, שכל מצוה היא עול

על האדם ובזה הש"י הוא אלוה שלו. אבל בלימוד תורה שאינו אלא השכלה בלבד, דומה כמי שאין לו אלוה, כיון שאין בזה מעשה שהוא עושה כמו שציוה עליו הבורא. ובודאי אי אפשר לומר שלא היה מקיים מצות בוראו, אך מ"מ בשביל שהיה רוב עסקיו בתורה היה מבטל הרבה מהמצוות, ולפיכך נחשב כמי שאין לו א-לוה, אבל זה שעסק בגמילות חסדים, הרי כל שעה אפשר לו לעשות גמילות חסד לאחר, ולפיכך כאשר מקיים גמילות חסדים לא נחשב בזה כמי שאין לו א-לוה אף אם היה עוסק בתורה.

וכתב לבאר באופן אחר, שראוי שיהיה גמילות חסדים עם התורה. כי בכל מקום התורה וגמילות חסדים נזכרים זה אצל זה. ולכך מה שאמר העוסק בתורה בלבד, בא לומר אפילו עושה שאר מצוות צריך לעשות גמילות חסדים עם התורה ולא הוצרך לפרש, כי לעולם אלו שניהם יחד בכל מקום, וכאשר עוסק בגמילות חסדים שוב אין לומר שאין לו א-לוה כי על ידי גמילות חסדים האדם הוא תחת כנפי הש"י שנאמר (תהלים ל"ו) מה יקר חסדך אלקים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון. ובמדרש (ילקוט רות תר"ב) גדולים גומלי חסדים שאינם חוסים בכנפי הארץ ולא תחת כנפי החיות ולא תחת כנפי הכרובים אלא תחת כנפי השכינה. ולפיכך אמר שהעוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו א-לוה, שרק כאשר הוא בעל גמילות חסד אז הוא מסתופף בצלו של הקדוש ברוך הוא ואז הש"י הוא לאלוה עליו. ולפיכך כל העוסק בגמילות חסדים שהוא תחת כנפי הש"י, ויש לו א-לוה מגין עליו והוא א-לוה שלו, וכך פירש רש"י אין לו אלוה מגין עליו.

ועוד פירש, כי תמצא בבריאת עולם כאשר נשלמה הבריאה זכר שם מלא [ה' אלקים] על עולם מלא, הרי לך כי השם נקרא על דבר שהוא שלם. ואף כי התורה היא עיקר, אבל השלמת האדם הוא במעשה דוקא ועל ידי זה יושלם האדם. ולכך כאשר אינו עוסק במצוות עם מעלתו שיש לו בתורה, הוא כמו כלי חשוב שעדיין לא הושלם, ולכך לא נקרא שהש"י הוא אלוה שלו, עד שיושלם על ידי מעשה ואז נקרא השם עליו שהוא אלוה שלו. ע"כ.